

‘ संतसाहित्य आणि मूल्य विचार’

प्रा. डॉ. कल्पना गोरले

मराठी विभाग

आर.डी.जी. महिला महाविद्यालय, अकोला.

संतांच्या काव्यपरंपरेला खूप मोठा प्राचीन वारसा लाभलेला आहे. संतांच्या कार्यशैलीने अवघ्या भारत देशात अमृताचे सिंचन झालेले असून प्रत्येक प्रांतात संतांच्या विचारशक्तीची बिजे रोवल्या गेलीत. 12 व्या शतकापासून तर आताच्या लोकशाहीपर्यंत संतांचे सामाजिक, सांस्कृतिक, नैतिक, आध्यात्मिक कार्य प्रेरणादायी आहे. ७०० वर्ष होऊन ज्ञानेश्वरीच्या कोंभाची लवलव आजही मुलायम व ताजीच वाटते. नामदेव एकनाथांची भावगंगा ज्ञानदीप लावू जगी अशी भरभरून वाहते. रामदासांचा राष्ट्र चैतन्याचा प्रत्ययवादी सशक्त प्रवाह मराठीच्या नसानसात आजही उधान आणतो. तर तुकोबाची वाणी काळाला दरदरून घाम फोडणारी आहे. आजही मराठीचा आवाज बुलंद करीत आहे. सांस्कृतिक, सामाजिक, आध्यात्मिक, राजकीय, आंतरराष्ट्रीय नैतिक इ. क्षेत्रात संतांच्या साहित्याची आज नितांत गरज आहे. संतांच्या विचारातील कोवळीकता सदा बहरते. संतांचे विचार लोपले नाही, ते कालातीत आहे. संतांचे विचार काळाच्या कसोटीवर टिकून आहेत. ते कालबाह्य झालेले नाहीत त्याची आज वर्तमान काळातही उपयोगिता चिरंतन आहे.

संतांना जाऊन बराच कालखंड लोटला प्राचीन आणि आधुनिक संतांनी दूषित झालेल्या समाज प्रवाह स्वच्छ करून त्यात मानवतेचे रसायन ढवळून समाजाचा पाया मानवता प्रधान लोकशाहीच्या भक्कम पायावर उभारला आहे. संतांच्या प्रत्येक ओवी आणि चरणातून मानव प्रेमाचा समाज चिंतनाचा मंगलतेचा झरा जिवंतपणे वाहत आला. संतांच्या आत्मिक व नैतिक विचारांचा स्वीकार करणे संतांच्या साहित्यात मानवाला संपन्न करणारे मानवतावादी विचार संवेदनशील व कृतीशील विचार भरलेले असून असीम आनंदाचा आत्मिक विकासाचा प्रगतीचा चैतन्याचा ठेवा आहे. आजच्या तुटत चाललेल्या संवेदनहीन बनलेल्या मानवाला आजच्या संदर्भाला नैतिक व आत्मिक पाठबळ पुरविण्याची ऊर्जा व प्रेरणा संत साहित्यात निश्चितच आहे. जागतिकीकरणाच्या विळख्यात सापडलेल्या व संवेदनाहीन बनलेल्या माणसाला हवी असलेली मनशांती ती फक्त संतांच्या कृती प्रणव विचारात व आचारातूनच मिळू शकते.

एकाच घरात राहणारा माणूस मनाने कोसो दूर पोहोचला त्यांच्यात अंतर पडले संपूर्ण राष्ट्राचा विचार करता समाज मनात ही एकाकीपणाची अहंपणाची दरी निर्माण झाली. पर्यायाने राष्ट्राला समाजाला अवकळा आली. वर्तमान युगाच्या आज हजारो समस्या आ वासून उभ्या आहेत. स्त्रिया वरील अत्याचार, दहशतवाद, नक्षलवाद, भ्रष्टाचार, राजकीय अनागोंदी लोकशाही मूल्यांची तुडवणूक बेकारी ह्या समस्यांनी समाजमन आजकाल संवेदनहीन होत चाललेले आहे. माणसा माणसातील दुरावा अनैतिकता राजकीय भ्रष्टाचार यांनी तर समाजाला वाईट ठरवलेले आहे. समाजातील दृष्ट प्रवृत्तीवर अंकुश राहावा म्हणून लोकशाहीने कायदे केले. पण ते कागदावर राहून आम्ही पळवाटा शोधून घटना

‘ संतसाहित्य आणि मूल्य विचार’

प्रा. डॉ. कल्पना गोरले

www.thesaarc.com

मंदिराचा विध्वंस केला. तेव्हा कायदे असून समस्या सुटत नाहीत. त्यावर संतांच्या शिकवणीची अमृतमय फुंकर आवश्यक आहे. संतांच्या समाज कल्याणच्या संकल्पनेतून आजच्या वर्तमान समस्या सोडविल्या जाऊ शकतात वर्तमान युगात संतांच्या विचारांची नितांत गरज आहे कारण आजच्या युगातील उपभोगवादी संस्कृती नैतिक मूल्यांचा ऱ्हास, दूषित सामाजिक पर्यावरण भोळ्या भाबड्या जणांचा होणारा कोंडमारा राजकारणातील संघटित भ्रष्टाचार पहावयास मिळतो ' जगाच्या कल्याणा संतांच्या विभूती देह कष्टविती उपकारे'।

मानव जातीचे कल्याण करण्यासाठी संतांचे मौलिक विचार गरजेचे आहे.राष्ट्राला लागलेली अमानवतेची संवेदनहीनतेची कीड संपूर्णपणे नष्ट करण्यासाठी समाजाच्या सर्वच पातळ्यावर संतांच्या विचारांची नितांत गरज आहे. कृषकांच्या होणाऱ्या आत्महत्या थांबविणे गरजेचे आहे. तसेच राष्ट्रसंतांनी सांगितलेला गोवंशाचा महिमा शेतकऱ्यांनी पाळणे गरजेचे आहे. बेसुमार वाढते शहरीकरण रोखण्यासाठी ग्रामसेविकांसाठी ग्रामीण भाग स्वयंपूर्ण करण्यासाठी राष्ट्रसंतांची ग्रामगीता उपयोगी आहे.

थोडक्यातच लोक कल्याण अर्थ संतांचे अभंग वाणी प्रकट झाले असून अखिल मानव जातीचे आणि विश्वाचे कल्याण करू शकते एवढे सामर्थ्य त्यात आहे. तत्कालीन परिस्थिती यावर संतांनी भाष्य केले ते आजही चिरंतर असून देखील या शतकाला सुकर करणारे आहेत.आजच्या वर्तमानात व्यक्तिमत्व विकासाची मेळावे भरतात पण योजना आत्मप्रकटीकरणाच्या फक्त तात्कालीक ठरतात. ज्ञानेश्वरांनी विश्व कल्याणासाठी लिहिलेले पसायदान-

जे खळांची व्यंकटी सांडो।तया सत्कर्मी रती वाढो। भुता परस्पर जडो मैत्र जिवाचे।।

- अखिल विश्वाच्या कल्याणाचा मार्ग पसायदान सांगते. समाजाची आत्मकोन्नती झाली तर समाजाचा नैतिक विकास होतो हे ऐतिहासिक सत्य आहे. मानवी मूल्य पायदळी तुडवून कुठलाही व्यक्ती समाज आणि राष्ट्र उन्नतीच्या शिखरावर पोचू शकत नाही. आज वर्तमान तेच घडत आहे सर्वच बोकाळलेला भ्रष्टाचार काय सांगतो सज्जन विखुरले जातात आणि सामान्य माणसं प्रतिकार शून्य होतात. तेव्हा अनागोंदीला चालना मिळते.

तेव्हा आजच्या बदलेल्या समाज व्यवस्थेत नवा माणूस घडवताना संतांच्या शिकवणीचे आज नितांत गरज आहे. कारण उद्याला येणार सूर्य नवीन क्रांतीची नांदी सांगतो. पर्यावरण बदलण्याचे संकेत रोज पाहायला मिळतात. पर्यावरण बदलाचे वर्तमान संख्येत लक्षात घेऊन मानव जातीच्या कल्याणात भूता परस्परेजडो । मैत्र जिवाचे हे विश्व प्रार्थना वर्तमान काळात प्रत्येकाला आचरणात आणावी लागेल अन्यथा या जगाचा विनाश आढळ आहे.

मन करा रे प्रसन्न सर्व सिद्धीचे कारण।

ओले मूळ भेदी खडकाचे अंग

अभ्यासाशी सांग कार्यसिद्धी।

या अभंग रचनेतून यशस्वी जीवनाचा मंत्र आजही स्वीकारता येईल.आत्मपरीक्षण करून जीवनाच्या यशस्वीतेसाठी संतांची वाणी आजही महत्त्वाची आहे.माणसाला जीवन जगण्यासाठी संतांच्या या प्रेरणा उपयोगाच्या आहेत आजच्या वर्तमान काळातही आवश्यक आहे. आजचे गतिमान युग जीव घेणे

‘ संतसाहित्य आणि मूल्य विचार’

प्रा. डॉ. कल्पना गोरले

www.thesaarc.com

स्पर्धा वातावरणात भरून राहिलेली उदासीनता, अस्वस्थता, वाढता चंगळवाद, हिंसाचार, दहशतवाद, पर्यावरणाचा न्हास या प्रश्नातून आपण बाहेर पडण्यासाठी माणूस प्रथम मनाने एकत्र यायला पाहिजे त्याला मानवतावाद समजायला पाहिजे संतांच्या विचारात ते रसायन आहे.

संदर्भ ग्रंथ

1) काळे कल्याण, नगरकर, संत साहित्य अभ्यासाच्या काही दिशा, स्नेहवर्धन प्रकाशन-१९९२ पुणे